

دانشگاه پیام نور

ساختمان و تجهیزات کتابخانه

(با تأکید بر کتابخانه‌های دانشگاهی ایران)

(رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی)

دکتر هادی شریف مقدم

سرشناسه	: شریف‌مقدم، هادی. ۱۳۳۵-
عنوان و پدیدآور	: ساختمان و تجهیزات کتابخانه (با تأکید بر کتابخانه‌های دانشگاهی ایران)، (رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی) / تألیف هادی شریف‌مقدم؛ ویراستار مهرداد نیک‌نام.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه پیام‌نور، ۱۳۸۶.
مشخصات ظاهری	: سیزده، ۲۰۳ ص: مصور، جدول.
فروست	: دانشگاه پیام‌نور؛ ۱۳۶۰. گروه کتابداری: ۷۱۰.
شابک	: 978-964-387-355-4
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۹۷-۲۰۳.
موضوع	: آموزش از راه دور - ایران.
موضوع	: ساختمان‌های کتابخانه - آموزش برنامه‌ای.
موضوع	: کتابخانه‌ها - وسایل و تجهیزات - آموزش برنامه‌ای.
موضوع	: کتابخانه‌ها - معماری - آموزش برنامه‌ای.
شناسه افزوده	: نیک‌نام - مهرداد، ۱۳۲۶ - ویراستار.
شناسه افزوده	: دانشگاه پیام‌نور.
رده‌بندی کنگره	: ۳۳۳ ش ۹ الف / LC۵۸۰۸
رده‌بندی دیویی	: ۳۷۸ / ۱۷۵۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۱۰۶۷۰۰۴

دانشگاه پیام‌نور

ساختمان و تجهیزات کتابخانه (با تأکید بر کتابخانه‌های دانشگاهی ایران)

دکتر هادی شریف‌مقدم

ویراستار علمی: دکتر مهرداد نیک‌نام

حروفچینی و نمونه‌خوانی: مدیریت تولید مواد و تجهیزات آموزشی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: انتشارات دانشگاه پیام‌نور

شمارگان: ۸۰۰۰ نسخه

نوبت و تاریخ چاپ: چاپ اول شهریور ۱۳۸۶

شابک ۴ - ۳۵۵ - ۳۸۷ - ۹۶۴ - ۹۷۸

ISBN 978 - 964 - 387 - 355 - 4

کلیه حقوق برای دانشگاه پیام‌نور محفوظ است.

قیمت: ۱۳۶۰۰ ریال

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتابهای دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف به صورت درسنامه، آزمایشی، قطعی، متون آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک درسی چاپ می شود. کتاب درسنامه (د) نخستین ثمره کوششهای علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصلهای مصوب تهیه می شود و پس از داوری علمی در گروههای آموزشی چاپ می شود. با تجدیدنظر صاحب اثر و دریافت بازخوردها و اصلاح کتاب، درسنامه به صورت آزمایشی (آ) چاپ می شود. با دریافت نظرهای اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می کند و کتاب به صورت قطعی (ق) چاپ می شود. در صورت ضرورت، در کتابهای چاپ قطعی نیز می تواند تجدیدنظرهای اساسی به عمل آید.

متون آزمایشگاهی (م) متونی است که دانشجویان با استفاده از آن و راهنمایی مربیان کارهای عملی آزمایشگاهی را انجام می دهند. کتابهای فرادرسی (ف) و کمک درسی (ک) به منظور غنی تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه می شوند. کتابهای فرادرسی با تأیید معاونت پژوهشی و کتابهای کمک درسی با تأیید شورای انتشارات تهیه می شوند.

مدیریت تولید مواد و تجهیزات آموزشی

فهرست

یازده

مقدمه

فصل اول: طراحی فضا و بخش‌های مختلف کتابخانه

۱	اهداف کلی
۱	مقدمه
۳	طراحی فضای لازم برای مجموعه منابع، مراجعه‌کنندگان و کارکنان کتابخانه
۷	ویژگیهای کلی ساختمان کتابخانه
۷	محل کتابخانه
۹	فضای درب ورودی
۱۱	محل کنترل مراجعه‌کنندگان
۱۳	فضای سبز اطراف کتابخانه
۱۳	فضای اختصاص یافته به منابع کتابخانه
۱۳	مخزن اصلی کتابخانه
۱۴	بخش مرجع
۱۶	بخش نشریات ادواری
۱۸	بخش مخصوص نگهداری کتاب‌های درسی
۱۹	بخش پایان‌نامه‌ها
۲۰	بخش گزارش‌ها
۲۱	بخش نسخه‌های خطی
۲۲	بخش نگهداری منابع رایانه‌ای و مواد دیداری شنیداری
۲۳	محل نمایش تازه‌های کتابخانه
۲۳	فضای مخصوص مراجعه‌کنندگان
۲۳	سالن مطالعه
۲۶	سالن مطالعه کتابهای شخصی
۲۷	اتاق‌های مطالعه گروهی

۲۸	اتاق‌های مطالعه انفرادی
۲۹	بخش رایانه
۳۰	بخش دیداری و شنیداری
۳۲	بخش استراحت موقت مراجعه‌کنندگان
۳۳	سالن گردهمایی، همایش و کنفرانس
۳۴	بخش نگهداری وسایل شخصی مراجعه‌کنندگان
۳۴	بخش مخصوص کمد و صندوق‌های شخصی مراجعه‌کنندگان
۳۵	فضای لازم برای قراردادن آب سردکن
۳۶	فضای محل سرویس‌های بهداشتی
۳۶	فضای لازم جهت پارکینگ
۳۷	فضای لازم برای کارکنان کتابخانه
۳۷	بخش سفارشات
۳۸	بخش خدمات فنی
۳۹	بخش اسناد و مدارک
۳۹	بخش امانت
۴۱	بخش صحافی
۴۲	بخش تکثیر
۴۲	فضای لازم برای دیگر فعالیت‌ها و امکانات کتابخانه
۴۲	فضای لازم برای قراردادن برگه‌دان‌ها
۴۳	آسانسور و پله برقی
۴۳	آسانسور مخصوص حمل کتاب
۴۴	خودآزمایی
۴۶	کارآموزی

فصل دوم: طراحی ساختمان‌های اسکلت فلزی یا بتنی انعطاف‌پذیر (مادولار) در برابر

۴۹	طراحی‌های قدیمی و غیرقابل تغییر و با عملکرد ثابت
۴۹	اهداف کلی
۴۹	مقدمه
۵۰	طراحی ساختمان‌های با عملکرد ثابت و غیرقابل تغییر
۵۶	خودآزمایی
۵۷	کارآموزی

فصل سوم: طراحی ساختمان‌های مادولار (اسکلت فلزی یا بتنی)

۵۹	اهداف کلی
۵۹	مقدمه
۶۳	مزایای ساختمان کتابخانه‌های مادولار
۶۴	طراحی ساختار ساختمان کتابخانه‌های مادولار
۶۵	اندازه مخزن کتابخانه
۶۶	اندازه ستون‌ها
۶۷	نحوه طراحی و تعیین محل ستون‌های بخش‌های متفاوت کتابخانه
۶۸	طول بخش مخزن کتابخانه

۶۹	طول راهروهای بخش مخزن
۶۹	عمق قفسه‌های کتاب
۷۰	پهنای راهرو بین قفسه‌های بخش مخزن
۷۰	پهنای راهروهای اصلی و فرعی بخش مخزن
۷۱	جهت چیدن قفسه‌های کتاب در مخزن کتابخانه
۷۴	ارتفاع سقف بخش مخزن
۷۴	نور بخش مخزن
۷۵	ویژگی فضای بخش‌های دیگر ساختمان کتابخانه
۷۵	بخش‌های مخصوص مطالعه
۷۶	بخش امانت
۷۷	بخش مربوط به برگه‌دان‌ها
۷۷	بخش درب ورودی
۷۸	بخش پلکان‌ها
۷۸	اتاق‌های کوچک مخصوص کارکنان و محققان
۷۸	مشکلات ساختمان کتابخانه‌های مازولار
۸۱	خودآزمایی
۸۳	کارآموزی
۸۵	فصل چهارم: ویژگی‌های ساختمان انواع کتابخانه‌ها
۸۵	اهداف کلی
۸۵	ساختمان کتابخانه‌های عمومی
۸۸	ساختمان کتابخانه ملی
۸۹	ساختمان کتابخانه‌های مآجد
۹۱	ساختمان کتابخانه‌های دانشگاهی
۹۱	ساختمان کتابخانه‌های آموزشی
۹۳	ساختمان کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان
۹۴	ساختمان کتابخانه‌های تخصصی، بیمارستانی و غیره
۹۵	ساختمان کتابخانه‌های مدارس و حوزه‌های علمیه و مکان‌های مذهبی و مقدس
۹۵	۱. سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی
۹۷	۲. کتابخانه‌های وابسته به حوزه علمیه آیت ... خویی
۹۸	۳. کتابخانه آیت ... مرعشی نجفی
۹۹	خودآزمایی
۱۰۱	کارآموزی
۱۰۳	فصل پنجم: ساختمان کتابخانه‌های دانشگاهی ایران از گذشته تاکنون
۱۰۳	اهداف کلی
۱۰۳	مقدمه

۱۰۷	قبل از انقلاب اسلامی سال (۱۳۵۷)
۱۰۸	پس از انقلاب اسلامی سال (۱۳۵۷)
۱۰۸	۱. ساختمان کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی
۱۰۹	۲. ساختمان کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های علوم پزشکی
۱۱۰	جنبه‌های معماری ساختمان کتابخانه‌های دانشگاهی ایران
۱۱۲	شکل ساختمان کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های ایران
۱۱۳	نوع معماری ساختمان کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های ایران
۱۱۳	شهرت ساختمان کتابخانه‌های دانشگاهی از نظر جنبه‌های زیباشناسی
۱۱۳	ساختمان کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی اصفهان
۱۱۵	ساختمان کتابخانه مرکزی دانشگاه اصفهان
۱۱۶	ساختمان کتابخانه مرکزی دانشگاه شهید چمران اهواز
۱۱۷	ساختمان کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی شریف
۱۱۹	ساختمان کتابخانه مرکزی دانشگاه شیراز
۱۲۰	ساختمان کتابخانه مرکزی دانشگاه پیام‌نور
۱۲۲	خودآزمایی
۱۲۳	کارآموزی

فصل ششم: بررسی وضعیت نور، دمای مناسب، هوای سالم و...

۱۲۵	اهداف کلی
۱۲۵	مقدمه
۱۲۹	وسایل مربوط به نور ساختمان کتابخانه
۱۳۲	استفاده از نور طبیعی
۱۳۵	وضعیت وسایل و امکانات خنک‌کننده ساختمان کتابخانه‌های مرکزی...
۱۳۶	وضعیت امکانات و وسایل گرم‌کننده ساختمان کتابخانه‌های مرکزی...
۱۳۸	وضعیت امکانات و وسایل کنترل‌کننده رطوبت ساختمان کتابخانه‌های مرکزی...
۱۳۸	وضعیت دستگاه‌های تهویه ساختمان کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های ایران
۱۳۹	وضعیت کنترل گردوغبار ساختمان کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های ایران
۱۴۰	وضعیت کنترل آلودگی‌های صوتی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های ایران
۱۴۱	وضعیت وسایل و تجهیزات کنترل‌کننده آتش در ساختمان کتابخانه‌های مرکزی...
۱۴۲	نتیجه‌گیری
۱۴۳	خودآزمایی
۱۴۴	کارآموزی

فصل هفتم: ساختمان کتابخانه‌های آینده

۱۴۷	اهداف کلی
۱۴۷	مقدمه
۱۵۰	پیشرفت‌های فن‌آوری اطلاعات در کتابخانه‌ها
۱۵۲	رسانه‌ها و تجهیزات الکترونیکی جدید مورد استفاده کتابخانه‌ها
۱۵۴	تاثیر پیشرفت فن‌آوری بر طراحی ساختمان کتابخانه‌های آینده

۱۵۵	پیش‌بینی ساختمان کتابخانه‌های آینده
۱۵۹	بررسی ساختمان چند کتابخانه که اخیراً ساخته شده
۱۶۰	پیشنهاد برای طراحی ساختمان کتابخانه‌های آینده
۱۶۲	خودآزمایی
۱۶۴	کارآموزی

فصل هشتم: وسایل و تجهیزات کتابخانه

۱۶۵	اهداف کلی
۱۶۵	مقدمه
۱۶۷	جنس تجهیزات کتابخانه
۱۷۱	اندازه استاندارد فضا و تجهیزات ساختمان کتابخانه‌ها
۱۷۲	وسایل و تجهیزات کتابخانه
۱۷۲	۱. قفسه کتاب
۱۷۴	۲. قفسه نشریات ادواری
۱۷۷	۳. قفسه نشریات ادواری روزانه (جاروژنامه‌ای)
۱۷۸	۴. میز مخصوص اطلس‌ها
۱۷۹	۵. فرهنگ‌های بزرگ و مفصل
۱۷۹	۶. قفسه مخصوص نقشه‌ها (نقشه‌دان)
۱۸۱	۷. قفسه نمایش کتابهای تازه خریداری شده
۱۸۱	۸. برگه‌دان
۱۸۴	۹. کاردکس
۱۸۵	۱۰. قفسه مخصوص میکروفيلم و میکروفیش
۱۸۶	۱۱. قفسه مخصوص نسخه‌های خطی
۱۸۶	۱۲. کمد لوح‌های فشرده و لوح‌های نرم افزار
۱۸۷	۱۳. جزوه‌دان
۱۸۸	۱۴. فرازه یا کتاب‌گیر
۱۸۸	۱۵. کتاب‌بر یا چرخ مخصوص حمل کتاب
۱۸۹	۱۶. میزهای مطالعه
۱۹۱	۱۷. صندوق مخصوص مطالعه
۱۹۳	خودآزمایی
۱۹۴	کارآموزی

پاسخ خودآزمایی‌ها کتابنامه

۱۹۵
۱۹۷

مقدمه

بسیاری از کشورها به‌ویژه مردم ممالک دارای تمدن قدیمی به داشتن و یا وجود ساختمان کتابخانه‌های مجلل در طول تاریخ خود افتخار می‌کنند. ساختمان کتابخانه‌ها همانند ساختمان موزه‌ها، کاخ پادشاهان، ساختمان مجلس و غیره در هر کشور نشان اعتبار و عظمت آن کشور به‌شمار می‌آید. کشور ایران نیز به داشتن ساختمان کتابخانه‌های قدیمی و مراکز فرهنگی در تمدن کهن خود مفتخر است.

بدون شک ساختمان‌های مجلل کتابخانه‌ای مرهون زحمات و فکر و اندیشه کسانی است که ضمن علاقه به فرهنگ و مراکز فرهنگی از دانش و تجربه کافی در زمینه احداث این نوع ساختمان‌ها برخوردار بوده‌اند. بنابراین لازم است دانشجویان رشته کتابداری و کتابداران با چگونگی ساخت معماری و فضاهای مختلف کاربردی ساختمان انواع کتابخانه‌ها آشنا شوند تا بتوانند به‌عنوان عضو مؤثری در کار گروه طراحی و ساخت ساختمان کتابخانه‌ها شرکت کنند. ضروری است این افراد با طراحی‌های مختلف به‌ویژه نیازهای کتابخانه‌ها در عصر حاضر آشنا شوند تا بتوانند ساختمانی با قابلیت استفاده زیاد و انعطاف‌پذیر بسازند تا در هر شرایط پیش‌بینی نشده‌ای پاسخگوی استفاده مراجع‌کنندگان به کتابخانه، کتابداران و تجهیزات مختلف کتابخانه‌ای باشد.

همچنین با توجه به اینکه احداث ساختمان کتابخانه بسیار پرهزینه و زمان‌بر است باید فضاهای ایجاد شده دقیقاً براساس نیاز و استانداردهای برگرفته شده از تعداد مراجعان به کتابخانه، اندازه‌های مختلف تجهیزات کتابخانه‌ای، نیاز کارکنان و پیش‌بینی‌های آینده کتابخانه تهیه شود تا حداکثر کارایی را داشته‌باشد. در این کتاب که برگرفته شده از تجربیات تدریس، تالیف و پایان‌نامه دوره دکتری مؤلف است، سعی شده تا همه اصولی را که باید در طراحی بخش‌های مختلف کتابخانه رعایت شود

به صورت مفصل و همراه با جزئیات ارائه شود. در فصل اول منابع مختلف به ویژه منابع انگلیسی و کتابخانه های مختلف مورد مطالعه قرار گرفته و نیازهای مربوط به هر بخش از کتابخانه فهرست وار و به صورت مشروح و کامل همراه با تصویر نشان داده شده است. با توجه به نیاز به تغییرات فضاهای مختلف کتابخانه به دلیل افزایش حجم مجموعه در فصل سوم کتاب ویژگی های ساختمان کتابخانه های مادولار (قابل تغییر و انعطاف پذیر) به طور مفصل شرح داده شده است. در فصل چهارم کتاب، ویژگی انواع کتابخانه ها و نیازهای مخصوص هر کدام توضیح داده شده است. با توجه به اینکه کتابخانه های دانشگاهی از اهمیت ویژه ای برای دانشجویان و جامعه دانشگاهی برخوردار است و ساختمان فعلی بعضی از کتابخانه های ایران به عنوان الگوی مناسبی برای طراحی ساختمان کتابخانه ها باشد در فصل پنجم از کتاب کتابخانه های دانشگاهی دارای ساختمان بنیادی، همراه با جزئیات معماری هر کدام معرفی شده است.

نظر به اینکه تهیه روشنایی، دمای مناسب، هوای سالم و جلوگیری از آتش سوزی و گردوغبار و عوامل مخرب دیگر در کتابخانه ها بسیار اهمیت دارد، در فصل ششم ضمن بررسی تجهیزات وسایل کتابخانه های دانشگاهی ایران، ویژگی های هر یک از تجهیزات لازم برای استفاده بهینه در محیط کتابخانه ها توضیح داده شده است.

نظر به اینکه فن آوری های نوین در محیط کتابخانه ها تغییرات عمده ای را در ارائه خدمات کتابخانه ها به وجود آورده است و نیاز به فضاهای قدیمی کتابخانه ها تا حدودی تغییر یافته است، در فصل هفتم سعی شده تا ضمن معرفی و بررسی تجهیزات جدید مورد استفاده کتابخانه ها نیاز به فضاهای جدید را مشخص کرد. ضمناً در یک مطالعه عمیق از وضعیت کتابخانه های تازه تاسیس در کشورهای توسعه یافته سعی شده است ضرورت وجود ساختمان های مجلل و کارآمد را علی رغم وجود امکانات مختلف رایانه ای و وجود پایگاه های مختلف اطلاعاتی و امکان دسترسی همگان به آن ها از طریق اینترنت و خدمات راه دور را یادآور شد. در فصل هشتم کتاب وسایل و تجهیزات مختلف کتابخانه ای معرفی شده است. با توجه به اینکه دانشجویان و کابداران معمولاً در محیط کتابخانه های محل تحصیل با تغییرات کتابخانه ای معمول ایران آشنا می شوند، سعی شده تا با ارائه تصاویر مختلف تجهیزات جدید و متفاوتی را که در کشورهای دیگر نیز مورد استفاده کتابخانه ها است معرفی نمود تا کابداران و

سازندگان تجهیزات کتابخانه‌ها بتوانند نمونه‌های متفاوت و بهتری را برای کتابخانه‌ها تهیه کنند. کتاب حاضر به صورت خودآموز تهیه شده و دانشجویان می‌توانند به آسانی از مطالب آن استفاده کنند. البته سؤالات بدون جوابی نیز در هر فصل مطرح شده که لازم است در کلاس‌های رفع اشکال به بحث گذاشته شود. از استادان گرامی انتظار دارد در صورت امکان، شرایط لازم برای بازدید از چند کتابخانه را برای دانشجویان فراهم آورند تا مطالب کتاب درسی بهتر و بیشتر و به صورت عینی و ملموس آموخته شود.

در پایان از همه کسانی که در تهیه کتاب بنده را یاری نموده‌اند به ویژه از ویراستار محترم جناب آقای دکتر مهرداد نیکنام که با وسواس و دقت فراوان متن حاضر را مطالعه و پیشنهادات ارزشمندی را ارائه داده‌اند تشکر می‌شود. همچنین از دخترم سالومه که در انتخاب و تهیه عکسها مرا یاری نمود متشکرم. با توجه به اینکه متن حاضر کتاب درسی است و در جهت افزایش آگاهی و دانش دانشجویان دانشگاه پیام‌نور نوشته شده است از همه کسانی که بنده را از اشکالات و کاستی‌های کتاب مطلع کنند صمیمانه تشکر می‌شود.

با آرزوی جدیت و موفقیت در همه کارها

هادی شریف مقدم